

PSYCHOLOGIE U NÁS A JINDE

K ŠEDESÁTINÁM DOC. DR. ROBERTA KONEČNÉHO

Dne 23. dubna 1966 se dožívá šedesáti let doc. dr. Robert Konečný, vedoucí pracovník oddělení vývojové psychologie Pedagogického ústavu JAK ČSAV a významný představitel české klinické psychologie.

Narodil se roku 1906 v Brně. Po středoškolských studiích vstoupil na filosofickou fakultu v Brně, kde získal profesorskou aprobaci pro češtinu, němčinu a filosofii a dosáhl doktorátu na základě disertační práce z literární psychologie. Již během studia vystupovalo do popředí jubilentovo zaměření na psychologii. Jako asistent-volontér prof. dr. Mihajlo Rostohara, zakladatele Psychologického ústavu brněnské filosofické fakulty, stal se brzy duší neformálního kroužku svých vrstevníků, z nichž někteří zůstali, stejně jako on sám, věrní psychologii po celý život a představují sice nepočetnou, avšak zakladatelskou generaci psychologie na Moravě.

V letech mezi oběma světovými válkami neexistovala u nás profese psychologa. Generaci dnešních sedmdesátníků a šedesátníků v našich řadách náleží zásluha, že byli průkopníky jejího pozdějšího rozvoje, a to nejprve v oblasti výchovného a pracovního poradenství. Konečný již jako středoškolský profesor na gymnasiích v Tišnově a v Brně pracoval ve funkci školního psychologa; vedl také poradnu Společnosti pro výzkum dítěte a studentskou poradnu při Sociální péči o středoškolské studentstvo. V té době publikoval řadu statí, týkajících se např. metodiky psychologie vzhledem k cíli střední školy, dětského vnímání fantasmat, psychologie dospívání, psychologie studia a přípravy ke zkouškám, literární psychologie, estetických citů a emocí aj.; v roce 1937 vyšel jeho překlad díla R. Müllera-Freienfelse *Psychologie přítomnosti*.

Veškerá tato činnost byla přerušena obdobím okupace. Hned na jejím počátku, v listopadu 1939, byl Konečný zatčen pro odbojovou činnost a vězněn až do konce války.

Po osvobození se habilitoval a byl povolán na filosofickou fakultu v Brně, kde přednášel v následujících letech filosofickou propedeutiku, logiku, noetiku, fyziologickou psychologii a sociální psychologii. Z této doby pochází také rozsáhlejší práce „Psychologická analýza výsledků individuální a kolektivní práce“ a studie „Subjekt reálný a subjekt mezný“.

V roce 1950 přešel docent Konečný na půdu klinické psychologie, aby tu prožil třináct mimořádně plodných let života, nejprve v psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích, později na psychiatrické klinice lékařské fakulty UJEP. Jako první klinický psycholog na Moravě a jeden z prvních v celém státě rozvinul zde ve spolupráci s lékaři bohatou diagnosticko-terapeutickou činnost, v jejímž rámci se zvláště zaměřil na problematiku neuróz u dospělých i u dětí a propracoval s velkým úspěchem metodiku psychoterapie v narkóze a hypnóze. Z tohoto období pochází práce „Teorie, technika a indikace narkogenové narkózy jako terapeutického prostředku“, vypracovaná v rámci účasti na resortním výzkumu ministerstva zdravotnictví, a řada dalších prací, týkajících se např. určování typů vyšší nervové činnosti, frustrační tolerance u schizofreniků, diagnostického významu dětské kresby, psychoterapie balbuties a enurézy, patogeneického významu dominantního příznaku v dynamice neuróz, významu hodnocení a hodnot pro psychoterapii neuróz a četných jiných problémů; spolu s doc. dr. M. Bouchalem napsal skripta „Psychologie v lékařství“, která vyjdou nyní knižně. V rámci tohoto článku nelze bohužel uvádět témata všech dalších prací, souvisejících s oblastí psychiatrie, neurologie, gynekologie, pediatrie a výchovy.

Vedle vlastní diagnosticko-terapeutické a výzkumné činnosti rozvinul docent Konečný široce koncepci práce psychologa ve zdravotnictví a reprezentoval po řadu let české psychology při různých jednáních na půdě ministerstva zdravotnictví. Konečně pak v uvedeném období přímo působil na mladší generaci dnešních klinických psychologů, a to jednak jako iniciátor a vedoucí kroužku klinických psychologů v Brně v letech 1953—1958, jednak tím, že umožňoval začínajícím psychologům stáže a praktika na svém vlastním pracovišti. Psychologové, kteří — jako autorka těchto řádků — mohli projít touto praxí, byli jí většinou výrazně ovlivněni pro celý svůj další pracovní vývoj.

V roce 1963 přešel doc. Konečný do oddělení vývojové psychologie Pedagogického ústavu JAK ČSAV, které v té době v Brně vzniklo. Zde jakožto vedoucí několika úkolů státního plánu výzkumu v oblasti vývojové psychologie usiluje o rozvinutí výzkumné koncepce, zdůrazňující význam psychopatologie pro studium normální osobnosti a jejího vývoje. Jako externí pracovník katedry psychologie v Brně přednáší také klinickou psychologii.

Není možno zhodnotit v rámci krátkého článku, čím docent Konečný byl a je československé psychologii, nejprve jako středoškolský a pak vysokoškolský učitel, jako klinický psycholog a psychoterapeut par excellence, jako vědecký pracovník, jako člen ústředního výboru Čs. psychologické společnosti a předseda její sekce pro užití psychologie ve zdravotnictví, jako pracovník v psychologické osvětě a prevenci, jako popularizátor poznatků vědecké psychologie v tisku, v rozhlase aj. Nelze se ani pokusit o takové zhodnocení bez přihlídnutí ke všemu, co vykonal v jiných oblastech své mnohostranné činnosti, tedy jako filosof, jako pedagog, jako básník a prozaik, jako odbojový pracovník. V každém případě je však možno i nutno zdůraznit za celým jeho dosažitelným dílem jeho pozoruhodnou osobnost, již se stává všem, kteří s ním přicházejí do styku, zdrojem korektivní životní zkušenosti, vzorem pracovitosti a odvahy a příkladem vnitřní lidské čistoty do posledních záhybů osobního soukromí.

Českoslovenští psychologové přejí docentu dr. Konečnému do dalších let mnoho zdraví a zdaru v tvůrčí vědecké práci.

O. Kolaříková

*

Když je člověku 60 let, má už na co vzpomínat on i jeho přátelé a známí, zvláště byl-li jeho život tak bohatý na události a činorodý, jako je tomu u doc. R. Konečného. Ne náhodou je anamnéza tak důležitá pro pochopení osobnosti. Z řady vzpomínek na R. Konečného bych se chtěla zastavit u jednoho úseku z jeho života, u období před II. světovou válkou, protože je dnešní mladší generaci neznámý a protože je zároveň obrazem doby, na jejímž pozadí se jeho individualita jasně rýsuje.

Roberta Konečného jsem poznala po svém příchodu na filosofickou fakultu v Brně v r. 1929. V rámci studijního oboru filosofie jsme chodili na přednášky prof. M. Rostohara z psychologie (tradičně konané v posluchárně IV) a na jeho prosemináře do psychologického ústavu, kde se dělaly pravidelně pokusy. Experimentální psychologie nás zaujala tak, že jsme si zvykli chodit do ústavní pracovny i mimo dobu proseminářů studovat. K prvním zkouškám jsme se učili kolektivně a hlavně jsme diskutovali. Diskutovalo se o všem možném a na pokračování: o problematice psychologické, gnoseologické, filosofické a samozřejmě také osobní. Prof. Rostohar viděl náš zájem rád, pobyt na ústavě nám dovoľoval, ale nebylo zvykem, aby se posluchačům individuálně věnoval. Tak se z těchto nadšených začátečníků spontánně vytvořil neorganizovaný kroužek zájemců o psychologii, které kromě zájmu o obor pojilo také osobní přátelství. Byli to většinou chudí venkovští studenti, chtiví vědění, kterým se pracovní psychologie ústavu stala pracovním útlukem.

Robert Konečný byl tehdy u prof. Rostohara asistentem. Vidali jsme ho občas v prosemináři a potkávali se s ním v ústavě. Dával se s námi do řeči, ptal se, co studujeme, o čem se zajímáme a jak žijeme. Obraceli jsme se na něho, když jsme při svých diskusích na řešení problému nestačili, nebo chtěli slyšet jeho názor. Nikdy nás neodmítl a vždy nám ochotně věnoval chvíle ze svého drahocenného času. (Dokončoval tehdy studium Ph. D., připravoval se k doktorátu a pracoval na ústavě dlouho do noci.) Přišel za námi do pracovny, vyslechl naše dotazy, nechal nás hovořit, ale — a to bylo pro něho příznačné — nedával nám hotové řešení. Jednak chtěl, abychom se namáhali sami, jednak nás chtěl prostě poznat — náš způsob myšlení a osobní kvality, náš individuální přístup k problému. Upozornil nás eventuálně na stránku věci, která nám unikala, ukázal problém z jiné stránky, poradil literaturu. Neměl rád rádoby učený způsob vyjadřování, těžkopádnost v myšlení a v práci; mířil vždy k jádru věci.

Našel si pro nás čas i v neděli odpoledne na společnou vycházku do brněnského okolí. Pochopitelně se mezi námi vytvořil vztah vzájemné důvěry, přitom však byl pro nás autoritou. Takový vztah měl pro formování osobnosti studentů velký význam, protože mezi profesory a posluchači existoval tehdy obvykle značný odstup (až na malé výjimky). R. Konečný tvořil jakýsi spojovací článek mezi námi a profesorem a podstatně nám, nezralým poměrů na vysoké škole, usnadňoval počáteční orientaci ve studiu. (Přednášky se tehdy konaly pro všechny ročníky společně, ve studiu nebylo zvláštního metodického vedení.)

Čím nás udivoval, byla jeho všestrannost a hloubka kulturních zájmů. Tehdy jsme nevěděli, že se v něm skrývá básník; ale bylo o něm známo, že jak na češtině, tak na filosofii je považován za „nadějného“ studenta, od něhož se v budoucnosti mnoho očekává. Ve Filosofické jednotě se pravidelně zúčastňoval diskusí, jeho projevy byly kritické a zpravidla nesouhlasné a bojovné.

Také v psychologii se již tehdy pouštěl do nových, netradičních oblastí. Jeho disertace se týkala literární psychologie (v souvislosti se zájmem o literaturu a psychoanalýzu, spíše existenciální, jak bychom řekli pozdějším termínem). Jeho psychologický zájem neplatil jen teorii. Vzpomínám si, jak jsem jednou přišla do jeho pracovny, jež byla zároveň knihovnou, kdy tam měl „případ“, jak mi pak vysvětlil. Zabýval se totiž již za svých asistentkých let prakticky psychoterapií. Uvážíme-li, že psychologie byla u nás tehdy přednášena v daleko omezenějším rozsahu (jako součást studia „filosofie“), nemůžeme neuznat odvahu i originalitu R. Konečného v prorážení cest naší psychologie v práci, k níž se za 20 let vrátil (r. 1950) jako klinický psycholog.

Psychologií dítěte se prakticky zabýval ve Společnosti pro výzkum dítěte, která pořádala pravidelně sjezdy, a pak ve Studentské poradně při Středoškolské sociální péči v Brně (Cihlářská ul.), kdy jsem se s ním opět v práci setkala (r. 1935). To jsme již oba učili na střední škole. I v poradenské práci volil vlastní, výslovně psychologický postup — na rozdíl od tehdy vládnoucí psychotechniky. Vzpomínám si, jak osobitě dovedl navázat s dětmi report, zbavit je trémy, prostě je „chytit“.

Nemohu se podrobněji zabývat rozbořem a hodnocením práce doc. R. Konečného, jejíž význam je pro naši psychologii nepochybný. Chtěla jsem jen ukázat, že zaměření jeho osobnosti v odborné i společenské oblasti není akcidentální. Robert Konečný se nikdy nenechal unášet proudem doby. Zaujímal vždy osobitý postoj ke skutečnosti, dovedl vždy své stanovisko dát najevo a za ně bojovat jako málokdo. Je to osobnost, jež naši psychologii již mnoho dala a doufejme, že ještě mnoho dá. K tomu přejeme jubilantovi ze srdce hodně zdraví a pracovní pohody.

L. Kolářiková

*

Pojem „kouzlo osobnosti“ je jistě značně globální, nesnadno definovatelný a pravděpodobně stěží přijatelný pro teoretiky osobnosti. Ponechme jim, aby vymezili, které rysy tento pojem zahrnuje, a přidržíme se náplně, kterou lidová zkušenost do této charakteristiky vložila. Je-li takovým kouzlem obdařen dokonce psycholog, je to jistě nadmíru cenné a šťastné vybavení. A kdybychom hledali někoho takto obdařeného mezi československými psychology, bezpochyby padne naše volba především na docenta Roberta Konečného. Kouzlo jeho osobnosti jistě přispělo k tomu, že se v určitém období své životní aktivity stal psychoterapeutem par excellence.

Chtěl bych však své četné osobní vzpomínky soustředit na určitý — podle mého dosti specifický — rys osobnosti jubilanta. Rozpakuji se užít šablonovitého, že „dovedl vždy spojovat teorii s praxí“ a že má schopnost vytěžit z bohaté životní i profesionální praxe teoretické závěry. Vždyť právě v nedávné době se plýtvalo touto charakteristikou, nezřídka k zamaskování nedostatku těchto schopností. Já jsem si však už jako student psychologie v r. 1945 často uvědomoval, že je to důležitý znak pracovního stylu doc. Konečného, a zvláště milé vzpomínky mám na přednášky, které on sám asi nepovažoval za nejvýznamnější ze své činnosti na brněnské filosofické fakultě. Avšak způsob, jakým podával například metodologii vyučování psychologie na středních školách, byl nejen

svěží, ale dokumentoval dokonale zvládnutí látky i formy, teorie i praxe. Škoda jen, že tak málo z jeho pozorných posluchačů mohlo uplatnit tuto propedeutiku ve výuce psychologie.

K problému obsahu a formy jsme se pak dostali při kolokviu v r. 1946, kdy jsem mohl poprvé zblízka poznat jeho osobitý vztah k umění a široký rozhled po různých oblastech umělecké tvorby i jeho respekt k osobnosti a názorům studenta. O čtyři léta později, už jako psycholog v praxi, jsem si tento jeho rys znovu uvědomoval při hospitacích v Brně-Černovicích, kde mohl rozvinout své psychoterapeutické mistrovství. I při trvalém přetížení případovou prací neztrácel souvislost s obecnou psychologickou teorií a v teoretických přednáškách se zase neustále o své zkušenosti opíral.

S těmito kvalitami osobnosti dokázal doc. Konečný zvládnout velmi spletité podmínky vlastního života i životní praxe. Málokdo zná příčiny lidských konfliktů po všech stránkách tak dobře jako on. Právě proto jsem mu připsal k padesátinám svůj článek o povaze psychických konfliktů.

J. Švancara

*

Určitá okrouhlá čísllice, vyjadřující počet oběhů země okolo slunce od data, které určuje ve stále mohutnější minulosti pomyslný bod zrození, proměňuje nevyhnutelně postiženého v oslavence. Je to jedna z mála proměn člověka, které dokážeme relativně spolehlivě a exaktně předvídat.

Vzdor logice kalendáře a zvyklostem si nedovedu představit doc. Konečného jako oslavence. Není z lidí, obdařených oním charakteristickým konstitučním sklonem ke sběru poct a slávy. Avšak také asociace „Doc. Dr. R. KONEČNÝ ŠEDESÁTNIKEM“ mi připadá zcela nepřipadná a neskutečná; tím méně si dovedu představit, že by se na něm změnilo něco jen proto, že zrovna náhodou píšeme rok 1966.

Poznal jsem doc. Konečného na gymnasiu. Nikoliv sice „face to face“, ale ze stránek v časopise Psychologie a později z jeho próz a básní. Pokusil jsem se k němu proniknout s doporučujícím psaním jeho někdejšího kolegy a mého tehdejšího dějepisce prof. Kučery. Zastihl jsem ho ve dveřích pracovny v Černovicích, uprostřed pacientů, v návalu práce, připraveného pomáhat, zamýšleného a současně pozorného a účastného (dodnes se mi nepodařilo rozluštit, jakým způsobem dokáže to vše stihnout současně). Tehdy jsem si netroufal pomyslet na to, že pod jeho vedením podniknu první kroky do psychiatrické praxe a že budu mít příležitost setkávat se s ním častěji jako s neúnavným pracovníkem při upevňování pozic u nás mladé a venkoncem křečkové vědní disciplíny, že mi bude dopřáno s ním strávit nejednu hodinu v přátelském ovzduší zamýšlení nad člověkem a jeho perspektivami.

Za ta léta, po která doc. Konečného znám, se mi jeho obraz nezměnil; obraz všestranně vzdělaného myslitele, čestného a neúplatného muže povinnosti, který tehdy, kdy jiní budovali především svou kariéru a pojišťovali teplo svých míst, kdy připojovali před i za své jméno tituly a hodnosti, pracoval s vypětím sil pro stovky neznámých pacientů a zasazoval se o nepopulární a přehlížené úkoly.

Nikdy jsem nepoznal Roberta Konečného jako skeptika. Jeho nadšení pro psychologii a lidský optimismus jsou nakažlivé. Je to potřebný druh infekce. Epidemie toho druhu mezi psychology by měla ozdravující účinky.

Nerad bych se připojoval ke „slavení“. Odpor k živlu slavnosti je, myslím, u naší generace pochopitelný. Ve foxtrotovém tempu našeho životního mechanismu jsou však vzácné chvíle, kdy se můžeme zamyslet nad významem osobních setkání. Jsou setkání, která bychom mohli označit spíše jako míjení, i když jsou, kvantitativně vyjádřeno, častá a dlouhá. Jsou taková setkání, která bychom si nepřáli reprizovat. A jsou i taková, která jsou jedinečná a nenahraditelná, protože jsme při nich konfrontováni s charakterem ryzí osobnosti. Setkání s Robertem Konečným patří mezi ně.

H. Široký

*

Naše doba, stále kamsi spěchající a obrácená do blízké i vzdálené budoucnosti, nebývá příliš naladěna k zastavení a zamyšlení nad hodnotou života, který právě v přítomnosti vrcholí.

Chci proto aspoň ve skromné míře využít příležitosti, kterou mi doc. dr. Robert Konečný zcela nedobrovolně dává svými šedesátými narozeninami, abych mu vyjádřil vzpomínkou svoji vděčnost za to, že je takovým, jaký je, i svoji úctu ke způsobu jeho života.

Moje první setkání s doc. Konečným se odehrálo asi před dvanácti lety na jedné z pravidelných schůzek brněnských psychologů. Jubilant na nich často vystupoval se zajímavými a podnětnými referáty z oblasti klinické psychologie, jejímž byl v té době předním průkopníkem. Dobře si ještě pamatuji na svůj první dojem o něm: Bohatstvím věčných argumentů přísně logicky a s jistotou dovedl obhájit svůj názor a získat pro něj prakticky všechny přítomné. Čím více jsem pak v průběhu dalších let poznával doc. Konečného, tím více jsem si uvědomoval, že jde o člověka, který vždy bojoval za to, o čem byl přesvědčen, že je správné, a který žil v souladu se svým přesvědčením, ať to bylo pro něj jakkoliv těžké.

Ještě jiná vzpomínka na něho se mi často vybavuje. Potkal jsem ho jednou na nejjrekventovanější brněnské ulici, nesl velký černý kufr, který jak se zdálo, byl také řádně těžký. Chtěl jsem mu s ním pomoci, ale zhola nic jsem nepořídil. Zdá se mi, že i toto jednání je pro doc. Konečného typické — ačkoliv doslovně i obrazně podpíral stovky či spíše tisíce lidí, kteří se jeho pomoci dožadovali, on sám si zvykl nebýt závislým na žádné vnější podpoře.

Při setkáních s ním se mi často bezděky vybavovala otázka, odkud asi čerpá svoji sílu, kde jsou zdroje jeho stálého optimismu, duševní rovnováhy a energie vkládané do vědecké práce. Jedním z těch zdrojů je jeho rodina, zejména její základ. Neviděl jsem dosud tak harmonickou dvojici. Přesvědčil jsem se o tom, že oba žijí týmiž myšlenkami, řídí se týmž systémem hodnot; člověku je při tom zjištění bezděky radostněji. Poznává, že přece jen takové výrazy, jako je souznění srdcí, hluboká, věrná, vzájemná láska, nejsou jen bezobsažné fráze, které bývají pouhým výrazem touhy začínajícího básníka či začínajícího psychologa, ale odrazem konkrétní skutečnosti. Láska dvou lidí je tu opravdu věčným svátkem života.

Život Roberta Konečného je dokladem i toho, že životní harmonie bývá vykupována obětmi. Myšlenky zalétají do doby okupace, kdy Konečný byl pro svoji odbojovou činnost zatčen gestapem a kdy se mu předstíráním těžké duševní choroby podařilo přelstít nacisty a zachránit si život. Těch několik let na rozhraní života a smrti mu zcela jistě projasnilo mysl pro rozeznávání pravých životních hodnot od hodnot falešných.

Přesto, že ve svém životě prošel Robert Konečný řadou příkoří, těžkostí a nepochopení, zůstává stále laskavým, hluboce soucítícím člověkem, vědcem, jenž neúnavně svou prací a celým svým příkladným životem proboují cestu k plnějšímu uplatnění psychologie.

Myslím, že pravá psychologie je cestou k lidskosti, k humanitě, a doc. Konečný je pro mne ztělesněním tohoto pojetí.

Přeji mu ještě dlouhá léta zdraví a svěžestí.

L. Míček

ZEMŘEL LUDWIG BINSWANGER

Dne 5. února 1966 zemřel krátce před dovršením osmdesátěhopátého roku svého života v Kreuzlingen ve Švýcarsku zakladatel tzv. „daseinsanalýzy“ a významný představitel fenomenologicky orientované psychologie a psychiatrie Ludwig Binswanger.

Dr. med., Dr. med. et phil. h. c. Ludwig Binswanger působil především jako psychiatr. Do psychologie vstoupil na začátku dvacátých let významnou syntetickou prací „Einführung in die Probleme der allgemeinen Psychologie“, v níž výrazně formuloval na základě obšírného kritického rozboru dosavadní situace teoretické psychologie přesvědčení o nedostatečnosti a jednostrannosti přírodovědeckého hlediska ve studiu lidské psychiky, naznačuje sučasně možnosti fenomenologického přístupu.